

Kronor och sjöblad i danska riksvapnet.

Af Hans Toll.

Den danska heraldiska litteraturen har i dessa dagar fått en värdefull tillökning uti en av den kände forskaren på området arkivarien Grandjean med understöd av »Carlsbergfondet« utgiven bok med titel: »Det danske Rigsvaaben«. Arbetet har en god uppställning¹⁾, börjande med en beskrivning på ung. 120 sidor över det nuvarande riksvapnet med dess olika delar och fortsättande i andra kapitlet med att på 15 sidor tala om märken, som tidigare haft plats i dansk-norska konungars vapen. På följande 8 sidor skildras i tredje kapitlet riksvapnets utveckling och sammansättning, under det att i kapitel fyra beskrives på 5 sidor sköldens indelning, samt i kapitel fem på 11 sidor varje märkes plats i den sammansatta skölden. Det är en bok av rang, synbarligen grundad på många års trägna studier, och är dansk heraldisk vetenskap att lyckönska till offentliggörandet.

Emellertid förekommer där återgivandet av en från annat håll stammande åsigt, att svenske Konung Erik Erikson skulle upptagit sitt danska mödernevapen och slopat sitt fädernevapen. Detta är en fullständigt obestyrkt hypotés, som står i strid ej blott med vittnesmålet uti flera tiotal samtida sigill, utvisande, att vapnen ärvas efter fader och ej efter moder (med undantag för här ej gällande fall), utan även med det sakförhållandet, att Eriks fader i likhet med sonen förde leoparderna²⁾ krönta, under det att Eriks begge svågrar, Konungarne Knut VI och Valdemar II av Danmark icke hade kronor på leopardhuvudena. — —. Det är säkert även politiskt otänkbart. — Drager man ut konsekvenserna av denna åsigt, blir det den, att söner efter föräldrar med sinsemellan liknande vapenfigurer skulle hemta från moderns sina egna vapenfigurer, vilka, så som författarens uttalande faller om Erik Eriksons och hans faders vapen, »i övrigt äro något besläktade med faderns sigill!»

Det sfragistiska materialet åter visar otvetydigt i alla de tre nordiska länderna före nedan nämnda vändpunkt år

¹⁾ Tyvärr saknas ett fullständigt »Navneregister».

²⁾ Av praktiska skal kallar jag i denna uppsatz gående lejon för leoparder oberoende av deras ställning på huvudet.

1 2 3 2 alltid vapendjur, som i görligaste man äro tecknade e f t e r naturen så som man uppfattade denna, altså utan kronor. Ett enda undantag finnes: svenske Konungens vapendjur. Detta och hela utvecklingen för övrigt tala obetingat för att leopard-kronorna i svenska skölden voro ett av ett visst numera okänt sakförhållande betingat oegentligt bitecken: en absolut svenska Kungar ensamna tillkommande vapenbild.

Vändpunkten ifråga bestod däri, att Erik (Plogpenning) år 1232 anbragte för första gången i Danmarks nu'kända kungavapenhistoria en brisure på faderns tre leoparder genom att kröna dessa. Märkligt nog kan man kronologiskt och historiskt visa den tydliga orsaken till denna åtgärd: Erik Eriksons ankomst med sin sköld till Danmark efter sitt nederlag vid Olustra år 1229. Då var Valdemar den unge alltsedan hyllningen år 1215 (och kröningen den 24 juni 1218) dansk medkonung med fadern och dog först den 28 november 1231. Denne sons sköld (Kongesigil No 9) visar därför logiskt faderns tre okrönte leoparder, och brisuren bör hava bestått uti andra vapenfärger. Men när Erik (Pl.) efter sin halvbroders död blev dansk medkonung med sin fader den 30 maj 1232, hade han sett den svenske Konungens leopard-kronor, som han bör hava funnit »kungliga« och vackra, och han har då delvis imiterat dennes sköld genom att företaga ovannämnda åtgärd.

Författaren har vidare uti en hel del fall icke kunnat förklara, på vilken grund medlemmar ur danska Konungahuset fört av honom angivna vapen. Anledningen härtill är, som vi nu nedan skola se, den, att förf. felaktigt ansett »sjöbladen« såsom en icke oundgängligt behöfelig del av kungliga vapenskölden samt ej aktgivit på den viktiga indelning av det danska riksvapen, om vilken jag nu går att tala.

Vi måste här skilja mellan det territoriella vapnet i riksbanéret¹⁾ och den danske Konungens sköldfigurer. Det förra, som av optiska skäl säkert hölls mycket enkelt, bestod under heraldiska tiden först av den »Löve«²⁾, som möter oss uti Konung Valdemar den andres ryttarfana i hans äldsta sigill av åren 1204—05 (Kongesigil No 6), men har säkert ganska snart lemnat plats åt Dannebrogen. Visserligen avmålar den från slutet av 13:de seklet stammande Berlineravskriften av »Sächsischer Weltchronick« Valdemars fana i slaget vid Bornhöved efter hans skölds tre leoparder, och möjligt (men i så fall

¹⁾ Se i dessa och andra frågor min bok: »De äldsta svenska konungavapenbilderna och tre kronor vapnet ...« (Här särskilt sid. 1, 3, 5—8, 60).

²⁾ Så benämner Thiset vapendjuret.

utan betydelse för bevisföringen) kan ju vara, att han här kämpat under ett sådant privat märke. Men möjligt är dock, att redan då banéret varit Dannebrog. — — I varje fall måste vi antaga, att förstnämnda enkla banér legat till grund för de banér och de därur härledda huvudsigill, som grevar och hertigar ur danska kungliga huset och ur annat suveränt hus förde såsom f a n l ä n t a g a r e av Danmark med iakttagande av någon ändring i riksbanérets utseende. Men noga uppmärksammas bör, att dessa läntagare uti sina sekret förde i regel sina personliga vapen såsom stammande ur de suveräna husen.

Vad så angår den danske Konungens sköld, upp-tager denna, enligt Grandjean, utan undantag dessa sjö-blad allt ifrån sköldens första framträdande o. år 1190 ända fram till drottning Margaretas sekret av år 1375, uti vilket de för första gången sägas försvinna, alltså under hela den heraldiska tiden av K. Valde-marernas existens på svärdsidan, varefter den följande utvecklingen blir i detta sammanhang likgiltig. Detta är dock ett ypperligt bevis för, att de varit en oundgänglig beståndsdel i denna sköld! Yngre ättlingar ur huset hava regelrätt i denna sköld vidtagit i sigill osynliga eller synliga brisurer — de senare genom exempelvis sjöbladens borttagande —, och detta har förlett författaren till att anse, att sjöbladen varit ett tillfälligt ornament i danska riksvapnet. — Om vi nu uti Thisets »Kongesigiller»¹⁾ efterse de sigill, som tillhöra bl. a. danska Kungahusets manliga medlemmar, och klassificera dem uti nedanstående tabell, skulle resultatet bliva följande:

Riksbanéer och Länsfana samt dessas huvudsigill.	Danske Konungens sköld.	Andra sköldar ur danske konungens hus.
6, 14, (125 a), (126 a), (127 a), 128, 130, 131, (133 a), (134 a), 135 a, 137, 143 a, 144, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 157, 161.	5 b, 7 b, 9 b, 10 b, 11 b, 12 b, 15 b, 19 b, 21 b, 22 b, 39 b, suppl. I b.	29, 35, 36, 44, 125 b, 126 b, (127 b), 131, 133 b, 134 b, 135 b, 139, 147, 158, 159, 160.

¹⁾ Köpenhamn 1917.

Om läsarne här jemföra dessa nummer med bokens, måste de få ett starkt intryck av, huru följdriktigt man gått till väga vid antagandet av nya vapen. Därav framgår, att mitt anförda system, absolut fritt från undantag, måste vara riktigt. Aven för vad beträffar den svåra frågan om Sönderjutska hertigvapen gäller detta¹).

Utav vad ovan sagts framgår, att sjöbladen under nyss angivna långa tid alltid utgjort en integrerande del av danske konungens sköld, men att de icke framtråda vare sig i riksbanneret eller uti länsfanorna (med de till dem hörande huvudsigillen) burna av ifrågavarande läntagare. Som bevismedel för deras oskiljaktighet från kungaskölden tjenar även vapenbeskrivningen av år 1305, vidare det sakförhållandet, att de ensamma framtråda i »Skarsholmssläktens» ena fält och hos Sappi samt slutligen det av författaren ej emnämnda sakförhållandet, att konung Andreas den andre möjl. satte (så tidigt som år 1233) kombinationen: leopardesjöblad på landet Ungerns bjälksköld²).

¹) Visserligen kunna vapenfigurer ej skönjas å de inom klammer stående numren 125 a, 127 a och 133 a (Abels, Eriks, Eriks), men en enda blick på dessa sigill visar, att detta beror delvis på deras bristfälliga skick, delvis på en möjlig ofullständighet hos Langebek. För vad åter nummer 126 a angår, ser man ju endast innersidorna av såväl sköld som banér. Men de övriga visa till överflöd, att Sönderjylland fört uti länsfanan med de därtill anslutna huvudsigillen två leoparder, okrönte (vilket antagligen är det älsta och utgör en förökning av vapnet i riksbanneret) eller krönte allt uti blankt fält, men däremot uti sina sekreten förminskning av den danske konungens sköld men alltid med bibehållandet av sjöbladen. (No: 147 är här intet undantag, ty sköldens egare Valdemar dog före fadern (Valdemar (V) hertig av Sönderjylland, och har därför förminskat faderns vapen genom att borttaga sjöbladen). N:o 130 utgör Valdemar (IV):s sigill av 1286. Då inskriften däri är nästan bortfallen, och han först år 1283 blev hertig, torde den sammansatta skölden utvisa, att dess stamp fabricerats tidigare. Uti n:o 132 utvisa både inskriften och sköldens sammansatta skick, att stampen tillverkats under Erik (II):s faders livstid. — — Abels eget sekret av år 1307 (N:o 125 b) visar: »to av hjerter omsatte leoparder» alltså en genom brisure åstadkommen förminskning av danske kungens sköld. Här liksom i Skarsholmssläktens så närstående sköld är leoparden okrönt. — Slutligen skall här påpekas hertig Valdemars (IV) så högtressanta sigill av år 1307 (N:o 131), visande: »ett runt fält med hjertan, uti vilket två krönte leoparder, som här hålla en fana». Här utmärka de två leoparderna hertigen sjelv såsom varande hans sköld ur danska kungahuset, under det att fanan betecknar Sönderjyllands länevapen. Tyvärr kan man åtminstone numera ej se några figurer i denna fana. Måhända lyckas det, om man går fullt metodiskt tillväga avgjutande först sigillet och fotograferande avgjutningen. Så länge man ej går så tillväga, utan stundom rent av tar till hjälp konstnålares subjektiva åsigt, vinner man intet säkert resultat.

²) Se i ovanstående not 1 (sid. 3) anf. arb. sid. 34 f.

Varifrån och av vad anledning dessa sjöblad kommit in i danska konungens vapen är ej känt. Man kan emellertid förmoda, att de hugfästa någon episod under vare sig Valdemar den förstes eller hans äldre sons regering, varav minnet sedan länge försvunnit¹⁾.

Vare härmed huru som helst, så torde i varje fall framgå av min ovannämnda framställning, att i vart och ett av de två konungarnes av Sverige och av Danmark kungavapen förekomma i äldsta tid ett för dessa sköldar oundgängligt oegentligt bitecken: i det förra: kronor på leopardernas huvud, i det senare: sjöblad.

När slutligen författaren så riktigt skiljer mellan de tre kronorna uti svensk rikssköld och uti unionssköld, blir den enda logiska, heraldiska konsekvensen härav det aldrig hittills främträdde fastslåendet av tvenne, av varandra helt oberoende, olika sköldar. Den förra blå-gul, med kronor, stundom ensamma, stundom bredvid andra figurer i kombinerat vapen. Den senare: den höga unions-skölden, uti delvis andra färger²⁾ med kronorna alltid ensamma (Kongesig. N:is 55 och 62), vilkas sköld stundom lägges å unions — (eller ett rikes) banérs kors, varvid såväl sköld som unionsbanér försvinna vid unionens upplösning. — Även kongl. Folkungavapnet³⁾ följer efter dess ättegrens utdöende stränga heraldiska regler: Då vakant och tillfallande unionsdrottningen som svensk suverän, disponeras det sålunde fritt för annan »beteckning«. Det står sålunda (senast) hos Erik av Pommern⁴⁾ för dennes (nu bortfallna) sigill-

¹⁾ Dyliga sjöblad hava vid något tillfälle kunnat skyddande delat och räddat en sköld, som av någon av de ovannämnde begge kan hava förlorats, men som kan hava återfunnits med vid denna fastklibbade blad. Det har i så fall varit fullt överensstämmande med medeltidens mystiska åskådningssätt att tillägga dyliga blad till skölden. Även därigenom skulle bladens oregelbundna ställning kunna förklaras. Denna kan emellertid svårigen kallas oheraldisk, när det som här finnes i skölden andra figurer, för vilka man måste väja; och när ett enkelt sjöblad under medeltiden kan stå snett, böra även flera kunna det. Annorlunda måste förhållandena ställa sig, när dessa blad ensamma skola utfylla skölden. Då är det ju endast helt naturligt, att de ställas symmetriskt. Vi hava sådan exempel både i den tidiga franska liljeströdda skölden och i Danmark hos släkten Sappe.

²⁾ Att på Eriks av Pommern tid färgerna i unionssköld och banér angivas andra än i svensk rikssköld, skall jag framdeles å annat ställe bevisa. Källor: Margareta Grips Vapenbok på Trolleholm och svenskt diplom i Riksarkivet (av den 15 februari 1430).

³⁾ Burenstams tryckta reproduction av Kongl. Folkungavapnet hos Gelre, vilken jag följt uti min boks titelplanch (se ovan: s. 3 not. 1), visar, som jag för sent konstaterade, felaktigt på hjälmprydnadens fäniker: tre-kronor i st. f. sköldfiguren.

⁴⁾ Kongesig. N: o 61 visar alltså: Sverige i andra, »de Gothers« i tredje fältet. När ur detta sigills hjertsköld Norska vapnet träder in i detta

inskriftstitulatur: »rex gothorum«. Men när Karl Knutson år 1448 sätter in det i Sveriges sköld, utbyter Kristiern I året därpå detta »de gothers vapen« mot ett nytt: den vakanta forna »Halländska hertigskölden«.

Med aktgivande på alla dessa principer samt på sigillinskrifternas ordalydelse blir det i varje fall möjligt att fastslå vad de olika figurerna beteckna uti de respektiva vapnen.

tredje, viker sjelfallet distriktsvapnet för riksvapnet. (Se flaggan i Lübeck). Det tidigare distriktsvapnet betecknar antagligen: Gotland. Karls (senare) distriktsvapen åter synbarligen: »Göta välde«. Att intet av dess två distrikt någonsin fört detta »Folkungavapen«, är tydligt, men förblir i fråga om ett tilldelat vakant vapen heraldiskt av ingen betydelse.
